

Broeder Virgilius Lefeber (1921-2007)

J.T. Hermans, Hertestraat 21, 6067 ER Linne

Op 17 augustus 2007 overleed in De Beyart te Maastricht Broeder Virgilius Lefeber. Sinds 1965 was hij actief als lid van het Natuurhistorisch Genootschap. Behalve een algemene serieuze aandacht voor de natuur in het algemeen, ging zijn grootste interesse uit naar de studie van wespen en bijen. Hierover publiceerde hij regelmatig in het Natuurhistorisch Maandblad. In deze bijdrage herdenken we een uiterst aimabel en bescheiden persoon en zijn grote entomologische bijdrage aan onze kennis over de Aculeatenfauna, meer specifiek die van Zuid-Limburg.

LEVENSLIOP

Broeder Virgilius werd op 5 november 1921 in Amsterdam geboren als eerste in een rij van tien kinderen. Bij zijn geboorte kreeg hij de namen Bernardus Antonius. Ben ging bij de broeders aan de Stadhouderskade op school. Zijn interesse voor de natuur was al vroeg aanwezig, hetgeen blijkt uit de opleiding tot natuurgids die hij volgde bij zijn latere medebroeder en entomoloog Theowald van Leeuwen. In 1933 gaf hij aan zijn ouders te kennen dat hij broeder wilde worden. Hij vertrok in augustus naar Zevenaar, waar hij de Mulo

volgde. In Maastricht werd hij aan de kweekschool opgeleid tot onderwijzer en was hij in 1943 klaar om voor de klas te gaan staan. Intussen was hij als broeder Virgilius bij de 'Broeders van Maastricht' ingetreden. Na zijn professie was Broeder Virgilius korte tijd verbonden aan de Aloysiusschool in Maastricht.

In 1943 verhuisde hij naar Helmond, waar hij tien jaar aan de lagere school stond. Hij gaf daarna les in Den Haag, was korte tijd hoofd van de school in Amsterdam en vestigde zich in 1964 in Maastricht, waar hij les ging geven op de reeds eerder genoemde Aloysiusschool.

Vooral de periode in Helmond had een diepe indruk op hem gemaakt, zoals blijkt uit een stukje dat hij in 1956 publiceerde in 'De Jeugd natuurwacht' onder de naam "Wonderen aan de rand van de stad". Hij schreef hierover: "Mijn school lag op een ideaal plekje: helemaal aan de rand van de stad. Voor de school liep een verkeersweg zonder druk verkeer (bestaan die nog wel?), maar dat was dan ook het eind van de 'beschaving'. Achter de grote speelplaats lag een kale zandvlakte, die door de jongens als voetbalveld gebruikt werd (meisjes voetballen toen nog niet!) en dan volgden enkele verspreide boerderijen temidden van uitgestrekte heidevelden en dennenbossen, zover als je maar kon zien. Ik heb daar in die jaren wat leuke tochten gemaakt en veel interessants gezien en beleefd. En dikwijls hoefde je daar niet eens voor op stap te gaan: de dieren kwamen soms zo maar binnenvliegen, in de vaste overtuiging blijkbaar, dat ze van harte welkom waren". Dit stukje bewijst Virgilius inlevingsvermogen en liefde voor de veldbiologie. Zijn leerlingen dienden al vroeg het verschil tussen weg-, steek- en graafwespen te leren en niet te vergeten ook de overeenkomsten tussen deze groepen. Op

school was een grote kweekkooi voor vlinders, waarbij de leerlingen geacht werden om dagelijks de rupsen van vers voedsel te voorzien. Op het eind van zijn Helmondse periode werd Virgilius lid van de Nederlandse Entomologische Vereniging.

Vanaf 1964 vestigde hij zich definitief in Maastricht, waar hij plichtsgetrouw zijn taken op school verrichtte: lesgevend volgens het boekje, gehecht aan orde en regelmaat, zich ergerend aan collega's die zich niet aan gemaakte afspraken hielden, maar vooral met een gruwelijke hekel aan vergaderen. Zijn enthousiasme voor natuur en natuurbehoud bracht hij aan zijn leerlingen over. Hij had een warm hart voor elk van zijn leerlingen. Rond 1968 begon het Centrum Onderwijs Service van zijn congregatie zich te richten op vernieuwing van onderwijs en op teamvorming. Hij voerde de opdrachten uit die hem werden toebedeeld, maar hij had moeite met het delen van ervaringen van zijn collega's. Zijn stil gevoel voor

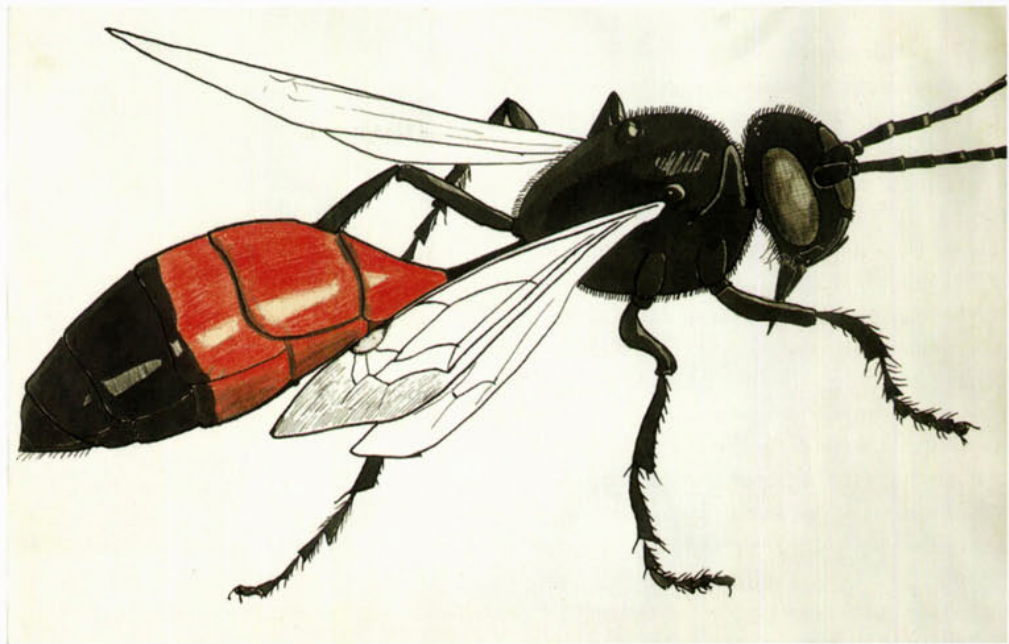

FIGUUR 1

Broeder Virgilius te midden van zijn collectie in zijn werkka-

FIGUUR 2

Afbeelding van een door Broeder Virgilius vervaardigde tekening van de Ruige rupsendoder (*Podalonia hirsuta*).

humor, zijn hulpvaardigheid en zijn serieuze wijze van lesgeven, maakten hem tot een fijne collega. Hij begon echter steeds meer onder de last van de onderwijsvernieuwing te lijden. Gelukkig kon hem de mogelijkheid worden geboden om eerder het onderwijs te verlaten, zodat hij in 1976 zijn actieve onderwijsperiode kon afsluiten. Jarenlang bleef hij zich daarna toch nog voor de Aloysiuschool inzetten.

Naast zijn werk aan en voor school, was Broeder Virgilius ook een gemeenschapsmens in de gemeenschap van broeders. Hij zorgde bij feesten voor muzikale bijdragen, klom op ladders om versieringen aan te brengen en hielp bij allerlei kleine zaken, zonder daar ophef over te maken. Elke avond leegde hij in zijn Ludovicusgemeenschap op De Beyart de asbakken. Hij vergaarde daarmee ook zijn eigen as, want hij was een goede afnemer van de sigarettenindustrie. Aan zijn huisgenoten wilde hij vaak zijn verhaal kwijt over zijn gedrevenheid voor natuur en natuurbehoud. Helaas vond hij hier niet altijd gehoor voor, hetgeen een pijnlijk gevoel veroorzaakte van niet begrepen worden.

Met zijn vijf zussen en vier broers had Broeder Virgilius nauw contact. De familieleden kwamen hem trouw bezoeken. Hij genoot van zijn vakanties bij familie. Hij zond hen ook artikelen op, die hij had gepubliceerd over zijn Aculeaten. Bij zijn neven en nichten genoot hij groot aanzien, omdat zij diep onder de indruk waren van zijn verhalen over de natuur en zijn specialistische kennis van wespen en bijen.

Als je bij hem op zijn kamer kwam, waande men zich in een entomologisch minimuseum [figuur 1]. Een van de broeders, die timmerman was, had voor hem een grote kast gemaakt, die ruimte en gelegenheid bood om de vele duizenden geprepareerde wespen en bijen overzichtelijk op te bergen. Zijn omvangrijke boeken en literatuurcollectie maakte meteen duidelijk dat Broeder Virgilius een serieus en erkend entomoloog was. Indrukwekkend vond ik persoonlijk de grote modellen van wespen, die hij zelf had gemaakt; minuscule precies in detail uitgewerkt en bijna levensecht. Dat gold ook voor zijn tekeningen, die hij van enkele bijen en wespen maakte [figuur 2].

De definitieve vestiging vanaf 1964 in Maastricht in een faunistisch zo interessant gebied als Zuid-Limburg was achteraf de aanloop voor de wetenschappelijke publicaties die vanaf 1966 regelmatig van zijn hand verschenen. Al snel besloot hij in 1965 actief lid te worden van het Natuurhistorisch Genootschap in Limburg. Zijn inventarisatiewerk in Zuid-Limburg verrichtte hij met vangtenten of handnet; dit alles vervoerde hij op zijn brommer, die het volgens zijn eigen verhalen, vaak op cruciale momenten liet afweten. Alle

(of zoals hij in een interview zei: "Ik zet het werk van Adam voort: ik geef dieren een naam") en geordend. Voor dit onderzoekswerk beschikte hij over een enorme gedrevenheid en bewogenheid, maar ook een sterk doorzettingsvermogen. Hoe moeilijk en moeizaam soms zijn contact met zijn medebroeders kon verlopen, zo sprankelend en enthousiast verliep de communicatie met zijn vakgenoten van het Natuurhistorisch Genootschap, de Nederlandse Entomologische Vereniging en het Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis te Leiden. Naar uitwisseling van ervaringen, maar ook discussie en de vele wederzijdse bezoeken zag Broeder Virgilius altijd met verlangen uit.

De laatste jaren van zijn leven waren niet gemakkelijk. Een infarct met een halfzijdige verlamming, waar hij zich met bewonderenswaardige inspanning overheen zette en een heupfractuur, waardoor het lopen moeilijk werd, verhinderden uiteindelijk zijn geliefde veldbiologisch werk.

Na een opname in het Academisch Ziekenhuis in Maastricht, kwam hij terug in het Woonzorgcentrum van De Beyart. Hier ontving hij veel begripvolle en deskundige zorg. Op vrijdagavond 17 augustus ging hij hier heen in het bijzijn van medewerkers van de verzorging, van het lokaal bestuur en zijn broer en medebroeder Jos.

ZIJN ENTOMOLOGISCH WERK

Sinds zijn vestiging in Maastricht begon Broeder Virgilius aan een intensieve studie van de wespen en bijen in Zuid-Limburg en het aangrenzende Belgische grensgebied. Zo had hij een aantal vaste, geliefde vangplaatsen, die hij op zijn brommertje pleegde te bezoeken. Een aantal van deze plekken zijn door zijn omvangrijke inventarisatie-activiteiten zeer bekend geworden. Hierover publiceerde hij uitvoerig in het Natuurhistorisch Maandblad; het betrof onder andere bijdragen over de Aculeaten van de Schiepersberg (1975), een serie over bijen en wespen binnen de stedelijke bebouwing van Maastricht (1983), over *Hymenoptera Aculeata* (angeldragende vliesvleugeligen) langs Limburgse spoorlijnen (1991), de mergelgroeve 't Rooth bij Bemelen (1995) en de Enci-groeve van de Sint-

FIGUUR 3

Uitreiking van de Uyttenboogaart-Eliassenprijs door C. van Achterberg op zaterdag 24 november 1990 te Ede.

Nederlandse, maar ook het Belgische deel van de Sint-Pietersberg raakte hij al snel bevriend met enige Belgische specialisten zoals J. Petit en J. Leclercq. Ook leverde hij uitvoerige bijdragen aan het uitgebreide onderzoek van de invertebratenfauna van de Zuid-Limburgse kalkgraslanden (1984, 1985).

Diverse soortgroepen binnen de Aculeaten kregen speciale aandacht. Hiervan getuigen in het Natuurhistorisch Maandblad onder andere zijn bijdragen van de Zijdbytjes (1979), de Lapse behangersbij (1979), Mooie sachembij (1979), de goudwesp *Chrysis immaculata* (1981), de Maskerbijen (1987) en de Veldwespen in Maastricht (1996).

Sinds 1967 was Broeder Virgilius gestart met het verzamelen van de Nederlandse Aculeatengegevens, terwijl hij sinds 1970 meewerkte aan het Belgische inventarisatieproject. Toen hij in 1976 plotseling afscheid moest nemen van het onderwijs, bleek het verzamelen van alle Nederlandse gegevens over Aculeaten binnen EIS (European Invertebrate Survey) Nederland een zeer zinvolle tijdsbesteding. Zodoende werden de reeds bestaande contacten tussen Broeder Virgilius en de medewerkers van het Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis te Leiden en het Zoölogisch Museum te Amsterdam nog intenser. Dit gold vanzelfsprekend ook voor de diverse contacten met vakgenoten vanuit de Nederlandse Entomologische Vereniging, waar hij zich vanaf de allereerste kennismaking op de zomerbijeenkomst in Arcen in 1953, zoals hij schreef, volledig thuis voelde. In het tijdschrift van de Nederlandse Entomologische Vereniging publiceerde hij verschillende bijdragen. Zo berichtte hij in 'Entomologische Berichten' vooral over nieuwe of interessante vangsten van *Hymenoptera Aculeata*.

Het verzamelen van deze Nederlandse gegevens leidde in 1979 tot de 'Verspreidingsatlas van 64 soorten Nederlandse graafwespen' (samen met P. van Ooijen) gevolgd in 1988 door de 'Verspreidingsatlas van de Nederlandse 5pinnendoders', beide verschenen in de reeks 'Nederlandse Faunistische Mededelingen' uitgegeven door EIS-Nederland te Leiden. Broeder Virgilius stond daarmee aan de basis van het verzamelen van gegevens die uiteindelijk hebben geleid tot het in 2004 verschijnen van deel 6 van de reeks Nederlandse Fauna: 'De Wespen en Mieren van Nederland'. Als een van de nestoren van de Nederlandse Aculeatenstudie zijn de vele door hem verzamelde gegevens en zijn publicaties op dit gebied onmisbaar geweest voor het tot stand komen van dit boek. Zijn verspreidingsatlassen van graafwespen en spinnendoders waren eigenlijk voorlopers voor deel 6. De soortteksten van de *Crabronidae*, *Chrysididae*, *Pompilidae* en *Vespidae* zijn gebaseerd op teksten van Broeder Virgilius.

Broeder Virgilius verzamelde de afgelopen 35 jaar een tiental Aculeaten die nieuw waren voor onze Nederlandse fauna en tevens een aantal nieuwe soorten voor België. Hoogtepunt voor hem was de vondst van een voor de wetenschap nieuwe soort spinnendoder, die door de specialist op dit gebied H. Wolf in 1976 naar hem werd genoemd als *Arachnospila virgilabnormis*; ook de beschrijving van de goudwesp *Hedychridium mosadunense* werd door Broeder Virgilius als een persoonlijk hoogtepunt ervaren.

ren per jaar") en vergat daarbij het kweken niet. Dan blijkt het een groot voordeel om een broeder te zijn, want broeders, zeker die van Maastricht, hebben grote zolders. Behalve met het verzamelen van stengels van braam, vlier, wilg en Riet heeft Broeder Virgilius zich intensief bezig gehouden met het transporteren van dood hout, waar in geknaagd was: oude weipaaltjes, boomstammetjes en boomstronken. Hij deed dat alles eerst op de fiets, later op zijn brommertje, gewapend met een stevig zaagje, handschoenen en nijptang. Al dat materiaal ging in oude aquaria of plastic zakken. Zo kweekte hij uit dat hout diverse interessante insecten, niet alleen Aculeaten, maar ook kevers, sluipwespen, bladwespen, vlinders en kokerjuffers. Daarbij zaten ook voor de andere insectengroepen nieuwe soorten! De resultaten van deze kweken uit dood hout en andere plantmaterialen publiceerde hij in diverse afleveringen van Entomologische Berichten en het tijdschrift *Natura* (1974). Het innerlijk leven van een oude weipaal had voor Broeder Virgilius geen geheimen.

Broeder Virgilius gebruikte behalve de wetenschappelijke namen in zijn artikelen ook Nederlandse namen, vaak door hem zelf bedacht. Zo gaf hij aan de genera *Dolichovespula* en *Vespula* de namen langkoppen en kortkoppen. Het genus *Rhopalum* werd door hem van de naam dikpootwespen voorzien.

Ook zette hij zich in voor het behoud van bedreigde natuurgebieden in Limburg door het verrichten van inventarisaties, waarvoor meestal de expertise bij terreinbeherende instanties ontbrak. Maar de laatste jaren klaagde hij wel eens over het feit dat het entomologisch veldwerk hem niet gemakkelijk werd gemaakt. Zo schreef hij daarover "...niet alleen door prikkeldraad en bordjes Verboden Toegang, maar bovendien door verstedelijking, vervuiling, verarming van flora en fauna en niet in het minst door het publieke wantrouwen tegen onze netjes. Dit laatste mijns inziens zeer ten onrechte. Insecten, misschien uitgezonderd de dagvlinders en enkele grote opvallende soorten, roeit men niet uit met een vangnet; wel met een chemische fabriek, overdadige bemesting, grootschalige afgraving of chemische onkruidbestrijding...". Ook wees hij op het vaak veronachtzaamd belang van hekpalen voor solitaire bijen en wespen (1989).

De wetenschappelijke activiteiten van Broeder Virgilius hebben erkenning gevonden in de toekenning van de Uyttenboogaart-Eliassenprijs in 1990. De Uyttenboogaart-Eliassen Stichting heeft als doel de entomologische wetenschap in Nederland te bevorderen. Een

heeft gemaakt op entomologisch terrein, meer specifiek de studie van de Aculeaten, is zeer terecht met deze prijs op een geweldige wijze geëerd [figuur 3]. Ook was hij honorair medewerker van het Nationaal Natuurhistorisch Museum in Leiden. Zijn collecties, literatuur en correspondenties zijn veilig gesteld en in beheer bij het Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis in Leiden en het Natuurhistorisch Museum te Maastricht.

PUBLICATIES

In de afgelopen jaren heeft Broeder Virgilius een groot aantal publicaties geschreven. Vooral vanaf zijn Maastrichtse periode is hij met het schrijven van artikelen zeer actief geweest. Zijn artikelen bewijzen de vele contacten die hij had met collega's uit andere Europese landen, maar zelfs daarbuiten. Broeder Virgilius schreef slechts zelden met andere auteurs artikelen samen. Het karakter van zijn artikelen valt te onderscheiden in twee hoofdcategorieën: meldingen van leuke vondsten, vangsten of kweekresultaten en soortenlijsten met toelichtingen van bijen en wespen in bepaalde biotopen en gebieden in Nederland en België. Helaas heeft hij een aantal gewenste publicaties niet kunnen starten of voltooiën. Een van de publicaties die het Natuurhistorisch Genootschap in de toekomst zal trachten postuum uit te geven zijn de gegevens die hij meer dan tien jaar lang verzamelde in een of twee Malaisevallen in de Enci-groeve.

TOT SLOT

Met het overlijden van Broeder Virgilius is de nestor van de Limburgse Aculeatenstudie van ons heengegaan. Gelukkig heeft hij binnen

het Natuurhistorisch Genootschap verschillende leden weten te inspireren om zich actief met deze interessante insectengroep bezig te houden. Behalve een grote kenner, verliezen we in hem niet alleen een uitstekende veldbioloog en natuurbeschermer met oog voor het detail, maar boven alles een bescheiden persoon en een fijne vriend.

DANKWOORD

De auteur dankt van harte mevrouw S. Sparla en broeder Jos Lefebber van De Beyart in Maastricht voor hun gastvrijheid en openheid om een aantal gegevens over Broeder Virgilius beschikbaar te stellen voor het samenstellen van dit artikel. Ook is dankbaar gebruik gemaakt van gegevens uit het Lefebber nummer (Nieuwsbrief nummer 4 sectie Hymenoptera van de Nederlandse Entomologische Vereniging) en het samengestelde album met toespraken ter gelegenheid van de uitreiking van de Uyttenboogaart-Eliassen prijs in 1990.

Summary

BROTHER VIRGILIUS LEFEBER (1921-2007)

Brother Virgilius Lefebber, who died on 17 August 2007, had been a member of the Natuurhistorisch Genootschap since 1965. He pioneered the study of Hymenoptera, especially bees and wasps, in the province of Limburg. This article outlines his life and his importance for the study of Hymenoptera in the Netherlands. For his important contributions he was awarded the Uyttenboogaart-Eliassen Prize in 1990. The article ends with his complete bibliography.

Bibliografie Virgilius Lefebber

1956a. Wonderen aan de rand van de stad I. De Jeugd natuurwachter 2: 67-68.
1956b. Wonderen aan de rand van de stad II. De Jeugd natuurwachter 2: 91-93.
1956c. Wonderen aan de rand van de stad III. De Jeugd natuurwachter 2: 100-101.
1956d. Wonderen aan de rand van de stad IV. De Jeugd natuurwachter 2: 127-128.
1956e. Wonderen aan de rand van de stad V en VI. De Jeugd natuurwachter 2: 145-147.
1966a. Mededeling over de door hem verzamelde Aculeaten in gebieden in Nederland. In: Verslagen van de maandvergaderingen te Maastricht op woensdag 2 maart 1966. Natuurhistorisch Maandblad 55 (3): 30.
1966b. Interessante vangsten van *Hymenoptera Aculeata*, merendeels in Zuid-Limburg. Entomologische Berichten 26 (11): 209-211.
1967a. Nederland – België op Aculeatengebied in 1965 en 1966. Entomologische Berichten 27 (7): 138.
1967b. Twee interessante *Hymenoptera-Acule-*

ata van de St. Pietersberg. Entomologische Berichten 27 (10): 181-182.
1967c. Kweek uit dood hout. Entomologische Berichten 27 (11): 219-220.
1968a. Interessante vangsten van *Hymenoptera Aculeata* in 1966, merendeels in Zuid-Limburg. Entomologische Berichten 28 (1): 5-6.
1968b. Vroege vangsten van *Hymenoptera Aculeata*. In: Verslagen van de maandvergaderingen te Maastricht op donderdag 2 mei 1968. Natuurhistorisch Maandblad 57 (5): 71-72.
1968c. Kweek van *Hymenoptera-Aculeata*, voorjaar 1967. Entomologische Berichten 28 (5): 94-95.
1969a. Bijzondere *Hymenoptera* in Friesland. Entomologische Berichten 29 (2): 26.
1969b. Interessante vangsten van *Hymenoptera Aculeata* in 1967 en 1968. Entomologische Berichten 29 (4): 77-80.
1969c. Kweek van *Hymenoptera-Aculeata*, voorjaar 1968. Entomologische Berichten 29 (5): 99-100.

1969d. Kweek van *Hymenoptera-Aculeata* winter '68-'69. In: Verslagen van de maandvergaderingen te Maastricht op 5 juni. Natuurhistorisch Maandblad 58 (8): 131.
1969e. De Aculeaten van de St. Pietersberg, met inbegrip van Louwberg en Jekerdal. Entomologische Berichten 29 (12): 224-240.
1969f. Enkele opmerkingen bij de lijst Aculeaten van de St. Pietersberg. In: Verslagen van de maandvergaderingen te Maastricht op 4 december 1970. Natuurhistorisch Maandblad 58 (12): 189.
1970. (met J. Petit). Note sur les Hyménoptères aculéates d'une halde calaminaire. Natuurhistorisch Maandblad 59 (9): 128-136.
1971a. Interessante vangsten van *Hymenoptera Aculeata* in 1969. Entomologische Berichten 31 (1): 16-19.
1971b. Interessante vangsten van *Hymenoptera Aculeata* in 1970. Entomologische Berichten 31 (11): 221-224.
1972. Interessante vangsten van *Hymenoptera*

- Aculeata* in 1971. Entomologische berichten 33 (8): 149-154.
- 1974a. (met J.Petit). *Hymenoptera-Aculeata* (Bijen en wespen) en hun vliegplanten in de halde van Plombières. Natuurhistorisch Maandblad 63 (9): 161-166.
- 1974b. Interessante vangsten van *Hymenoptera Aculeata* in 1972. Entomologische Berichten 34 (4): 74-78.
- 1974c. Kweken van Aculeaten uit dood hout. Natura 71 (4): 62-67.
- 1974d. *Anoplius alpinobalticus* Wolf in Nederland (*Hymenoptera, Pompilidae*). Entomologische Berichten 34 (9): 168.
- 1975a. Interessante vangsten van *Hymenoptera Aculeata* in 1973. Entomologische Berichten 35 (3): 36-38.
- 1975b. De Aculeaten (Bijen en wespen) van de Schiepersberg (eerste deel). Natuurhistorisch Maandblad 64 (7/8): 106-111.
- 1975c. De Aculeaten (Bijen en wespen) van de Schiepersberg (tweede deel). Natuurhistorisch Maandblad 64 (9): 117-123.
- 1975d. De Aculeaten (Bijen en wespen) van de Schiepersberg (slot). Natuurhistorisch Maandblad 64 (11): 153-156.
- 1976a. Wilhelmus Hubertus Jacobus Maessen en zijn collectie. Natuurhistorisch Maandblad 65 (4): 71-73.
- 1976b. Interessante vangsten van *Hymenoptera Aculeata* in 1974 en 1975 in Nederland en België. Entomologische Berichten 36 (10): 148-153.
- 1977a. De pluimvoetbij. Een van de 350 wilde bijen in de Benelux. Homo et Natura 12 (1): 11-13.
- 1977b. Spinnendoders. Homo et Natura 12 (2): 6-8.
- 1977c. Een nieuwe wegwesp in Nederland en België (*Hymenoptera: Pompilidae*). Entomologische Berichten 37 (7): 110.
- 1978a. Interessante vangsten van *Hymenoptera Aculeata* in 1976 en 1977. Entomologische Berichten 38 (9): 134-138.
- 1978b. De ontwikkeling van *Eumenes papillarius* (Christ) (*Hymenoptera, Vespidae, Eumeninae*). Entomologische Berichten 38 (11): 164.
- 1978c. (met P.J. van Nieuwenhoven). Een insektenparadijs. In: P.J. van Nieuwenhoven (ed.). Ontdek het Mergelland. I.V.N. & VARA, Amsterdam: 129-139.
- 1979a. Een nest van de Lapse behangersbij (*Megachile lapponica* Th.) en enkele aantekeningen over onze Nederlandse behangersbijen. Natuurhistorisch Maandblad 68 (3): 49-52.
- 1979b. Behangersbijen. Mens en Natuur 2 (3): 21-22.
- 1979c. Wat te doen na bije- of wespesteek? Mens en Natuur 2 (4): 20.
- 1979d. Onze zijdebiities en hun parasieten. Natuurhistorisch Maandblad 68 (9): 189-199.
- 1979e. *Anthophora aestivalis* Panzer (Mooie sachembi), een correctie na 40 jaar. Natuurhistorisch Maandblad 68 (11): 221-223.
- 1979f. Verspreidingsatlas van 64 soorten Nederlandse graafwespen (*Hymenoptera: Sphecidae* p.p.). Nederlandse Faunistische Mededelingen 2: 1-95.
- 1981a. *Spilomena exspectata*, *Didineus lunicornis*, *Chrysis immaculata*. In: Verslagen van de maandelijkse bijeenkomsten. Natuurhistorisch Maandblad 70 (8): 113.
- 1981b. Enkele nieuwe vindplaatsen van de goudwesp *Chrysis immaculata* Buysson. Natuurhistorisch Maandblad 70 (9): 149-151.
- 1983c. De aculeaten van ons Waddendistrict I. De bijen (*Hym.: Apoidea*). Entomologische Berichten 43 (3): 33-39.
- 1983b. De aculeaten van ons Waddendistrict II. De wespen (*Hym.: Chrysoidea, Scolioidea, Pompiloidea, Vespoidea, Sphecoidea*). Entomologische Berichten 43 (6): 81-89.
- 1983c. Bijen en wespen. In: D.C. van Schaik. De Sint Pietersberg; met een aanvullend gedeelte van 1938-1983. EF & EF, Thorn: 461-464.
- 1983d. Verspreidingspatronen van zandbijen (*Andrena, Andrenidae*) en wespbijen (*Nomada, Anthophoridae*). Nieuwsbrief E15-Nederland 13: 3-7.
- 1983e. Bijen en wespen (*Hymenoptera, Aculeata*) binnen de stedelijke bebouwing van Maastricht I. Natuurhistorisch Maandblad 72 (8): 143-146.
- 1983f. De aculeaten van ons Waddendistrict III (slot): Conclusies (*Hymenoptera: Aculeata*). Entomologische Berichten 43 (10): 149-152.
- 1983g. Bijen en wespen (*Hymenoptera, Aculeata*) binnen de stedelijke bebouwing van Maastricht II. Natuurhistorisch Maandblad 72 (12): 253-255.
- 1984a. Bijen en wespen (*Hymenoptera, Aculeata*) binnen de stedelijke bebouwing van Maastricht III. Natuurhistorisch Maandblad 73 (2): 27-29.
- 1984b. Bijen en wespen (*Hymenoptera, Aculeata*) binnen de stedelijke bebouwing van Maastricht IV. Natuurhistorisch Maandblad 73 (4): 74-76.
- 1984c. Bijen en wespen van de Bemelerberg. Publicaties Natuurhistorisch Genootschap 34 (1-5): 74-76.
- 1984d. Bijen (*Hymenoptera, Apoidea*). De invertebratenfauna van de Zuidlimburgse kalkgraslanden. Natuurhistorisch Maandblad 73 (12): 231-237.
- 1985a. Over de betekenis van de Hoge fronten voor bijen en wespen. In: Verslag van de maandelijkse bijeenkomst te Maastricht op 4 april. Natuurhistorisch Maandblad 74 (5): 78-79.
- 1985b. Wespen (*Hymenoptera: Bethyloidea, Chrysididae, Trigonalidae, Aculeata*). De invertebratenfauna van de Zuidlimburgse kalkgraslanden. Natuurhistorisch Maandblad 74 (5): 85-91.
- 1986a. Description of *Hedychridium mosadunense* n.sp. from the Netherlands (*Hymenoptera: Chrysididae*). Entomologische berichten 46 (7): 95-96.
- 1986b. Het genus *Hedychridium* Abeille in de Benelux (*Hymenoptera: Chrysididae*). Entomologische Berichten 46 (8): 105-110.
1987. Verder Maskerbijen-nieuws (*Hymenoptera, Colletidae, Hylaeus*). Natuurhistorisch maandblad 76 (3): 62-63.
1988. (met P. van Ooijen). Verspreidingsatlas van de Nederlandse Spinnendoders (*Hymenoptera: Pompilidae*). Nederlandse Faunistische Mededelingen 4: 1-56.
1989. Het belang van hekpalen voor solitaire bijen en wespen. In: W.N.Ellis (ed.). Insektenfauna en natuurbeheer. K.N.N.V. Wetenschappelijke Mededeling 192: 93-95.
1990. (met J.C.Felton, F. Moussault, H. Nieuwenhuysen, T. Peeters & J. de Rond). Aculeata-angeldragers. In: Verslag van de 144^e zomervergadering van de Nederlandse Entomologische Vereniging te Haamstede. Entomologische Berichten 50 (3): XI-XIV.
- 1991a. (met diverse auteurs) Aculeata-angeldragers. In: Verslag van de 145^e zomervergadering van de Nederlandse Entomologische Vereniging 8-10 juni 1990 te Buurse. Entomologische Berichten 51 (3): XII-XIII.
- 1991b. *Hymenoptera Aculeata* (bijen en wespen) langs Limburgse spoorlijnen I. Natuurhistorisch Maandblad 80 (4): 74-78.
- 1991c. *Hymenoptera Aculeata* (bijen en wespen) langs Limburgse spoorlijnen II. Natuurhistorisch Maandblad 80 (6): 114-117.
- 1992a. (met H. Nieuwenhuysen, J. de Rond & J. Smit). Aculeata-angeldragers. In: Verslag van de 146^e zomervergadering van de Nederlandse Entomologische Vereniging 31 mei - 2 juni 1991 te Mechelen (L.). Entomologische Berichten 52 (3): XVII-XVIII.
- 1992b. *Agenioideus usurarius*, nieuw voor Nederland (*Hymenoptera: Pompilidae*). Entomologische Berichten 52 (6): 88.
- 1992c. *Sapygina decemguttata* nu ook in België gevonden (*Hymenoptera: Sapygidae*). Entomologische Berichten 52 (8): 120.
- 1993a. (met T.M.J. Peeters, J.C.Felton, J. de Rond, R.T.Simon Thomas & J. Smit). *Hymenoptera Aculeata*-angeldragers: bijen, wespen en mieren. In: Verslag van de 147^e zomervergadering van de Nederlandse Entomologische Vereniging 12-14 juni 1992 te Ansen (Dr.). Entomologische Berichten 52 (5): XXIII-XXVI.

1993b. *Halictus scabiosae* (Hymenoptera: Apidae, Halictinae) uitgezet op de Sint-Pietersberg: faunavervalsing of faunaherstel? Entomologische Berichten 53 (9):134-135.

1993c. Nieuwe en zeldzame aculeaten bij Maastricht (Hymenoptera: Apidae, Vespidae, Pompilidae). Entomologische Berichten 53 (9):134-135.

1995a. Leuke vangsten. Nieuwsbrief sectie Hymenoptera van de Nederlandse Entomologische Vereniging 1:2-3.

1995b. Drie aanwinsten voor de Nederlandse Aculeatenfauna (Hymenoptera: Apidae, Formicidae). Entomologische Berichten 55 (8):135.

1995c. De bijen en een mier van mergelgroeve 't Rooth bij Bemelen. Natuurhistorisch Maandblad 85 (3):54-56.

1996a. De wespen van mergelgroeve 't Rooth bij Bemelen. Natuurhistorisch Maandblad 85 (3):54-56.

1996b. Veldwespen in Maastricht. Natuurhistorisch Maandblad 85 (4):70-71.

1996c. (met T.Peeters). Goudwespen (*Chrysididae*) in Nederland: een nieuwe uitdaging?. Nieuwsbrief sectie Hymenoptera van de N.E.V. 3:8-12.

1998a. Bijen en wespen (Hymenoptera, Aculeata) in de ENCI-groeve van de Sint-Pietersberg bij Maastricht. Natuurhistorisch Maandblad 87 (8):174-190.

1998b. Weer aculeatennieuws uit Zuid-Limburg (Hymenoptera: Apidae). Entomologische Berichten 58 (12):238.

1999. Meer Nederlandse namen voor angeldragende wespen. Nieuwsbrief sectie Hymenoptera van de Nederlandse Entomologische Vereniging 10:42-48.

2000. Meer Nederlandse namen voor bijen. Nieuwsbrief sectie Hymenoptera van de Nederlandse Entomologische Vereniging 11:16-18.

2004. (met T.M.J.Peeters, C. van Achterberg, W.R.B. Heitmans, W.F. Klein, A.J. van Loon, A.A. Mabelis, H. Nieuwenhuijsen, J. de Rond, J. Smit, H.H.W. Velthuis). De wespen en mieren van Nederland (Hymenoptera: Aculeata). Nederlandse Fauna 6. Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis, KNNV Uitgeverij & European Invertebrate Survey Nederland, Leiden.

MEDEDELING

Een bijzondere wants gefotografeerd in Zuid-Limburg

Op 27 oktober 2005 fotografeerde Ben Hammers bij Eys aan de rand van het Eyserbos een fraaie grote rood en zwart getekende wants [figuur 1], die bleek te behoren tot het geslacht *Lygaeus* (familie Lygaeidae). Slechts twee keer eerder werd een exemplaar van dit geslacht in Limburg aangetroffen: in juli 1870 en in juni 1935 werd *Lygaeus equestris* in of bij Maastricht verzameld (AUKEMA, 1989). Het gefotografeerde exemplaar werd niet verzameld, zodat niet met zekerheid vast te stellen of het ook dit keer weer *Lygaeus equestris* betrof of de recent afgesplitste tweelingsoort *Lygaeus simulans*.

Lygaeidae zijn grote bodemwantsen (10-

14 mm lang), die opvallend helderrood van kleur zijn met zwarte poten, sprieten en schildje en een zwart vlekkenpatroon op kop, halsschild en voorvleugels. De vleugelmembraan is zwart met een drietal witte vlekken, waaronder een ovale centrale vlek, en een witte eindzoom. Het schildje is bij *Lygaeus equestris* echter vrijwel kaal, terwijl dat van *Lygaeus simulans* opvallend afstaand behaard is. Daarnaast zijn er verschillen tussen de mannelijke genitaliën (DECKERT, 1985).

Lygaeus equestris komt in een groot deel van het palaearctische gebied voor, maar is duidelijk warmteminnend. Ze voedt zich weliswaar met een groot aantal verschillende soorten planten, maar heeft een duidelijke voorkeur voor Witte engbloem (*Vincetoxicum hirsutiflorum*). Zuid-Limburg lijkt dan ook de enige streek in ons land, waar ze mogelijk af en toe zou kunnen worden waargenomen, omdat Wit-

te Engbloem in het aangrenzend deel van België nog voorkomt en ze in het voorjaar en het najaar een opvallend vlieggedrag van naar overwinteringsplekken vertoont. Hetzelfde geldt voor *Lygaeus simulans*, die vaak samen voorkomt met *Lygaeus equestris*. Beide soorten zijn algemeen in Midden- en Zuid-Europa en worden geregeld met bijvoorbeeld groente en vruchten in ons land geïmporteerd. Dergelijke introducties zouden, zeker met het warmer wordende klimaat, tot permanente vestiging kunnen leiden.

Om duidelijkheid te krijgen over de identiteit van de in Nederland waargenomen exemplaren is het dan ook gewenst om deze dieren tenminste van opzij te fotograferen en bij twijfel te verzamelen en voor identificatie op te sturen naar Berend Aukema, Kortenburg 31, 6871 ND Renkum, e-mail: baukema@hetnet.nl.

Literatuur

- AUKEMA, B., 1989. Annotated checklist of Dutch Hemiptera-Heteroptera. Tijdschrift voor Entomologie 132:1-104.
- DECKERT, J., 1985. Über *Lygaeus simulans* spec. nov. und *L. equestris* (Linnaeus, 1758), zwei nahe verwandte paläarktische Lygaeinae (Heteroptera, Lygaeidae). Mitteilungen aus dem Zoologischen Museum in Berlin 61:273-278.

FIGUUR 1
De gefotografeerde wants van het geslacht *Lygaeus*, slechts twee keer eerder werd een exemplaar van dit geslacht in Limburg aangetroffen